

ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ БОШҚАРУВИДА ЗАМОНАВИЙ РАХБАР
ХОДИМЛАРНИ ТАЙЁРЛАШ

Темиров Ортиқ Суюнович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети

мустақил тадқиқотчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8349904>

Аннотация. Бугунги кунда дунёнинг илғор олий таълим муассасаларида бошқарув тизимини такомиллаштириши, демократик ва либерал тамойилларни жорий этишга доир кўплаб амалий ишлар амалга оширилмоқда. Хусусан, академик мустақиллик тамойилларини жорий этилиши ОТМларнинг ҳозирги иқтисодий-ижтимоий ва сиёсий воқеликка мослашиши ҳамда ривожланишига муҳим шароит яратади. Шу нуқтаи назардан, кўплаб илмий тадқиқот марказларида олий таълим тизимида профессионал бошқарув, академик мустақиллик тамойилларини жорий этиш борасида турли фан соҳалари бўйича илмий-тадқиқот ишлари амалга оширилмоқда.

Калим сўзлар: иқтисодиёт, таълим, фасилитация.

Мамлакатимизда ҳам кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштиришда олий таълим муассасалари бошқарувига доир илғор хорижий тажрибаларни жорий этиш вазифалари долзарблик касб этмоқда. Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясида халқаро тажрибалардан келиб чиқиб, олий таълимнинг илғор стандартларини жорий этиш, олий таълим муассасаларининг академик мустақиллигини таъминлаш, Ўзбекистон олий таълим тизимини Марказий Осиёда халқаро таълим дастурларини амалга оширувчи “хаб”га айлантириш, олий таълим муассасаларини тизимли равишда ривожлантириш ва бошқарув фаолиятини такомиллаштириш каби қатор вазифалар белгиланган. Мазкур вазифалар асосида олий таълим муассасалари бошқарувини янгича стандартларга мослаштириш, илғор хорижий олий таълим муассасалари бошқарув тизимини ўрганиш, самарали жиҳатларини миллий таълим тизимига жорий этиш вазифалари долзарблик касб этмоқда.

Ўзбекистонда олий таълим тизимини ривожлантириш йўлида жиддий қадамлар қўйилмоқда. Таълимни ривожлантириш учун маблағ миқдори йил сайин ортиб бормоқда ва бу янги ёндашувни шакллантиришга хизмат қилмоқда. Биз тобора юқори малакали, замонавий раҳбарлар тайёрлашда хорижий илғор тажрибалардан самарали фойдаланишга гувоҳ бўламиз. Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сон Фармонида “ҳар бир олий таълим муассасаси дунёнинг етакчи илмий ва таълим муассасалари билан яқин ҳамкорликни йўлга қўйиш, ўқув жараёнига илғор технологияларни кенг жорий этишга интилиши, ўқув дастурлари ва ўқув материаллари асосида халқаро таълим стандартлари бўйича ўқув-услубий фаолиятга фаол жалб қилиш, маҳорат дарсларини ўтказиш, дўстона хорижий таълим муассасаларининг юқори малакали ўқитувчилари ва олимлари учун малака ошириш курслари, улар асосида тизимли равишда ёш ўқитувчи ва тадқиқотчилар учун амалиёт ўташни ташкил этиш, шунингдек, профессор-ўқитувчиларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш” каби вазифалар белгилаб берилган.

Олий таълим муассасасини бошқариш – бу таълим муассасасининг самарали ишлашини таъминлаш мақсадида турли даражадаги бошқарув субъектларининг тизимли, онгли ва мақсадли ўзаро алоқасидир. Олий таълим муассасасини бошқаришнинг асосий функциялари – бу таълим муассасаси учун ўзига хос йўналишга эга бўлган ва ягона бошқарув циклини ташкил этадиган таҳлил, мақсадларни белгилаш ва режалаштириш, ташкил этиш, бошқариш, назорат қилиш ва тартибга солишдир.

Таълимни бошқаришни такомиллаштиришнинг муҳим йўналиши олий таълим муассасаларининг мустақиллигини оширишдир. Замонавий шароитда таълим амалиётида “таълим товар сифатида” моделининг етакчи қоидаларидан фойдаланиш жуда долзарб бўлиб бормоқда. ОТМдаги бошқарувнинг замонавий моделини лойиҳалаш сифатли таълимни ташкил этиш сиёсатида қаратилиши керак, мос равишда ОТМни бошқаришда энг муҳими – универсал сифат бошқаруви тизимини қўллашдир. Раҳбарнинг ижтимоий ва маданий етуклик даражаси, унинг мазмунли самарали ҳаракат қилиш қобилиятининг намоён бўлиш даражаси таълим сифатининг мутлақ мезонидир.

Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси олий таълимни юксак тараққиёт босқичига олиб чиқди. Айниқса, олий таълим муассасаларининг замонавий бошқарув кадрлари захирасини шакллантириш, раҳбарлик лавозимларига муносиб номзодларни тайёрлаш ҳамда уларнинг билим ва кўникмаларини ривожлантириб бориш тизимини такомиллаштириш борасида тизимли ишлар олиб борилмоқда, Бу, ўз навбатида, олий таълим тизимида бошқарув самарадорлигини ошириш ҳамда замонавий менежментни ривожлантиришда муҳим роль ўйнайди.

Бозор иқтисодиёти тез ўзгаришларни, қарор қабул қилишнинг мослашувчанлиги ва ижодкорлигини, ташаббусни талаб қилади. Ходимлар жамоада ишлаш кўникмаларига эга бўлиши, муаммони аниқлай олиши ва уни ҳал қила олиши керак. Фасилитация усули ходимларнинг ижодий ташаббусини озод этишга, ОТМ фаолиятини такомиллаштириш ва талабанинг эҳтиёжларини қондириш жараёнига барча даражадаги ходимларни тўлиқ жалб қилишга қаратилган.

Фасилитация (инглизча, *facilitate* - осонлаштириш, ёрдам бериш) – гуруҳ ичидаги ўзаро алоқани осонлаштириш, гуруҳга вазифани бажариш, муаммони ҳал қилиш ёки ишпирокчиларнинг ўзаро қониқиши учун келишувга эришиш учун ёрдам бериш жараёни ҳисобланади. Фасилитатор – бу ўқитувчи. Фасилитациянинг мақсади аниқ таълим масалаларини – ечимларни топиш, муаммоларни таҳлил қилиш, ғояларни тўплаш, вазифаларни аниқлаштириш, ҳаракатларни режалаштиришни ҳал қилишдир.

Семинарда бир гуруҳ талабалар куйидаги сценарий бўйича ишлайди:

ОТМнинг амалий қарашларини аниқлаш; ОТМнинг узоқ муддатли қарашларини амалга ошириш учун муаммолар/тўсиқларни таҳлил қилиш; тўсиқларни енгиб ўтишнинг стратегик йўналишларини аниқлаш; тизим ҳаракатларини лойиҳалаш; календар режасини тузиш.

Ўқитувчи фасилитация усули билан ишлашда куйидагиларга таянади:

гуруҳнинг ҳар бир ишпирокчисининг ғоялари қабул қилинади, ҳар қандай ғояга эътибор берилмайди, афзал ғоялар йўқ, ғоялар кўрсатилиши мумкин, аммо рад этилмайди;

стратегик режалаштириш фаолияти гуруҳ ишпирокчилари томонидан муҳимроқ деб ҳисобланадиган ғоялар тез-тез тилга олинади, мос равишда энг муҳим ғоялар танланади;

фасилитация усуллари тушуниш ва улардан фойдаланиш учун пул сарфлашнинг ҳожати йўқ, ақлий ҳужум пайтида қоғоз, фломастер ва шахсий ва гуруҳ ишланмалари бўлган қоғоз варақлари бириктирилган тахта бўлиши кифоя. Раҳбарлар фаолиятни стратегик режалаштиришда ишгирик этиш орқали усулни ўрганадилар, шунинг учун маҳсул тренинглар ўтказишга ҳожат йўқ;

тадбирларни стратегик режалаштириш натижасида олинган ҳаракатлар режасини амалга оширишга ҳаракат қилиб, кейин бундай йиғилишни қайта-қайта такрорлаб, семинар ишгирикчилари қайси ўзгаришлар осонроқ, қайси бири қийинроқ, қаерда вазиятни яхшилаш учун кўпроқ ҳаракат қилиш кераклигини тушунадилар.

Фаол семинар жараёнида янги бошқарувчилар ва келажакдаги раҳбарлар фасилитация усулини ўрганиш жараёнида қуйидагиларга эга бўлади:

фасилитатор томонидан ташкил этилган гуруҳ муҳокамасида ишгирик этиш;
жамоада ишлаш;

фасилитация воситалари – самарали гуруҳ муҳокамаси, қарор қабул қилиш, мулоқотнинг самарадорлигини бевосита синаб кўриш;

учрашувлар, стратегик ва операцион режалаштириш сессияларини ўтказиш.

Шундай қилиб, ёш раҳбарлар етакчиликнинг янги турини ва улар учун янги бошқарув усулларини ўрганадилар. Бундан ташқари, улар нафақат ўз ҳамкасблари билан долзарб бошқарув муаммоларини муҳокама қилиш, балки уларни бартараф этиш стратегиясини яратишга ҳаракат қилиш, кўпинча тўсиқларни енгиб ўтиш, уни такомиллаштириш имконияти эканлигини кўриш учун ҳақиқий имкониятга эга бўлади.

Янги ижтимоий-иқтисодий шароитлар бугунги кунда раҳбарлар нафақат педагогик мутахассислар, балки профессионал ташкилотчилар, профессионал иқтисодчилар ҳам бўлишини талаб қилади. Бўлажак мутахассислар ўзларига юкланган асосий ишлаб чиқариш вазифаларини ҳал қила оладиган ва тизимли, концептуал, стратегик фикрлай оладиган, муассасани ривожлантирадиган, инновацион иқтисодиётда рақобатбардошлигини ошириш учун зарур ўзгаришларни амалга оширадиган замонавий раҳбарларни тайёрлашни ўзларининг вазифаси деб билишади. Ва бунга лойиҳа асосида ўқитиш технологияси ёрдам беради.

Лойиҳа асосида ўқитиш технологияси ўқув жараёнини ташкил этишнинг мослашувчан модели сифатида қаралади, унинг интеллектуал имкониятларини, иродали фазилатларини ва ижодий қобилиятларини ривожлантириш орқали талаба шахсини ижодий ўзини ўзи англашга, ташкилотдаги ўзгаришларни лойиҳалаш, ишлаб чиқаришга инновацияларни жорий этиш жараёнида, янги хизматларни яратишга қаратилган. Лойиҳа фаолиятининг натижаси ўқув ижодий лойиҳалари бўлиб, уларни амалга ошириш босқичма-босқич, маълум бир тизимда амалга оширилади.

Шундай қилиб, лойиҳа асосида ўқитиш муаммоли соҳани батафсил таҳлил қилиш, асосий муаммоларни аниқлаш, уларнинг мавжудлиги сабабларини ва улар келтириб чиқарадиган оқибатларни аниқлаш, мавжуд муаммоларни ҳал қилишнинг самарали стратегиясини танлаш ва ишлаб чиқиш имконини беради.

REFERENCES:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сонли Фармони
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида” ПФ-60-сон фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2022 й., 4-сон, 26-модда.
3. Курбанов Ш., Сейтхалилов Э. Таълим сифатини бошқариш. Т. «Турон-Иқбол». 2006. 196 бет.
4. Котлер Ф. Стратегический менеджмент по Котлеру: Лучшие приемы и методы. / Ф. Котлер. - М.: Альпина Паблишер, 2016. - 132 с.
5. Fayzievna, H. M. (2012). Ways Of Professional Training Of Children With The Limited Opportunities. Social and Natural Sciences Journal. <https://doi.org/10.12955/snsj.v4i0.289>
6. Hakimova Muhabbat, Jakhongir Shaturaev. TRANSFORMING EDUCATION: HARNESSING THE SYNERGY BETWEEN MANAGEMENT AND LEADERSHIP SCIENCE AND INNOVATION INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL VOLUME 2 ISSUE 6 JUNE 2023 -279-294
7. Khakimova M. Developing independent and creative activity of students. - Journal Homepage: -www.journalijar.com RESEARCH ARTICLE 2021.